

Tartu Ülikool
Semiootika Osakond

Mükeene kultuur
Referaat kultuuriloos

Koostaja: Lemmit Kaplinski

Tartu
2008

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
Mükeene ajalugu.....	3
Mükeene arhitektuur.....	5
Kombed ja ühiskond.....	9
Käsitöö ja majandus.....	10
Religioon.....	11
Suhted Kreetaga.....	11
Kasutatud kirjandus.....	14

Sissejuhatus

Mükeene kultuuriruum arenes alates 20. sajandist Kreeka mandriosal, peamiselt Argolise provintsis. Nimetus tuleneb piirkonna mõjuvõimsamast linnast Mükeenest, kuid kultuuriruumi kuulusid veel Tiryns, Pylos, Thebes ja teised linnad sealhulgas Argolisest välja jääv Ateena. Just Mükeenes teostas aga Schliemann 1874-1877 väljakaevamisi ning siit sai nimi ka alguse. Peale Kreeta mõjuvõimu kadumist 14. sajandi paiku laienes seni Minose kultuuri mõju all olnud Mükeene ka Kreetale.

Mükeenlased olid sõjakad, neil oli väljaarenenud sõdalasüliku seisus ja oma õitseajal teostasid nad mitmeid sõjakäike kogu Egeuse piirkonnas. Just Mükeene ajastusse jäävad Homerose eeposte kangelaslikud sündmused, Trooja langemine, Minotauruse tapmine ja siit ajastust võib leida mitmete teiste müütide ja pärimuste allikad.

Mükeene ajastu lõppes doorlaste sissetungiga 12. sajandil.

Mükeene ajalugu

Mükeenlasi võib ilmselt pidada esimesteks kreeklasteks. 20. sajandi algul maismaad mööda saabunud ahhailased tõrjusid kõrvale ja segunesid seniste asukate, pelasgide ja leleegidega. Neist rahvastest on jäänud tänaseks ainult jäänused kreeka keelde. Nii näiteks ei ole paljud Kreeka kohanimed Kreeka päritolu, vaid kuuluvad ilmselt varasematele elanikele. Samuti on võõrast päritolu ka mitmed taimenimetused: nartsiss, hüatsint, küpress.

Sisserännanute järglased kutsusid end „helleenideks“, millest sai nime kogu ajastu ja maailmajagu. Helleenid ei pidanud Kreekat tingimata vallutama, oletada võib, et mõned kohalikud hõimud kutsusid sõdalasi end kaitsma, pakkudes neile vastu maid või

abielusidemeid. Selliselt levisid helleenide hõimud üle kogu Kreeka ja arenesid välja väikesed vürstiriigid kindlustatud linnadega.

Järgnes pikk periood, millest me teame vähe. Me võime oletada, et mükeene kultuur arenes aegamööda, olles õitseva Kreeta kultuuri mõjusfääris. Kuigi Mükeenet ei saa kindlasti pidada Kreeta kolooniaks, võib siiski arvata, et Mükeene on erinevatel aegadel Kreetale makse tasunud. Sel perioodil püüdis Mükeene Kreetat siiski vältida ning peamiseks kaubanduspartneriks olid küklaadide saarestiku kaupmehed.

Samm sammult Mükeene ja Kreeta suhted aga paranesid, kuni neist said liitlased ja kaubanduspartnerid. Alates 16. sajandist on Mükeenest leida eriti ohtralt kreetapäraseid hinnalisi ehteid, sealhulgas palju kuldesemeid. Sellest ajastust pärineb arvatavasti Mükeene haualeiust A avastatud kuulus „Agamemnoni surimask“, mis ennetab küll tänapäevase dateeringu järgi Agamemnoni eluaega.

Agamemnoni surimask (ca 1500 - 1550)

Mükeene saavutas oma kõrgaja peale Santorini (Thera) vulkaanipurset. Erinevad allikad annavad püürske toimumisajaks kas 1450 ± 60 või 1613 ± 13. Viimased andmed pärinevad 2006. aastast ja on seega usaldusväärsemad, püürske nihutamine ligi 150 aasta võrra tähendab aga korrekture nii Minose kui Mükeene kultuuri daatumites. Seda võimast purset, mis hävitas suurema osa Thera saarest, paiskas õhku ligi 50 km³ pinnast ja saatis Kreeta rannikule 30 meetrise tsunami, peetakse üheks Minose kultuuri huku põhjuseks. Hävingust pääsenud Mükeene saavutas kiirelt kontrolli Kreeta üle. Alates 14. sajandist algabki hilismükeene aeg, mil kultuur saavutas oma kõrgpunkti.

Pidevalt sõdivas Mükeenes kaugenesid arvatavasti valitsejad lõpuks rahvast ning ei usaldanud neid enam sõduritena. See lõi 12. sajandi algul pinnase doorlaste sissetungiks. Osade legendide järgi juhtisid doorlasi Heraklese järeltulijad. Mükeene kiire langus ei pruugi aga olla tingimata doorlaste põhjustatud, kuna viimased on Kreekas pidevalt elanud. Alternatiiv välisele invasioonile on sisemised konfliktid erinevate seisuste vahel.

Mis ka ei olnud languse põhjused, 11. sajandiks olid hävinud suuremad Mükeene linnad, sealhulgas Tiryinth ja Mükeene ise. Ainsana jäi kestma Ateena, muutudes Atika provintsi tähtsaimaks keskuseks ja võibolla ainsaks suuremaks Kreeka linnaks sel ajal. Ülejäänud maal algas aga tume ajajärk, millest me teame vähe ja mil toimus senise kultuuri vaesumine.

Mükeene arhitektuur

Erinevalt Kreetast olid Mükeene asulad kindlustatud, elati pidevas konfliktiohus. Mükeene hiilgeajast 13. sajandil pärinevad linnamüürid Mükeenest, Arnest, Tirynsist ja mujalt. Need suurtest vähetahatud kividest mördita kokku seatud müürid olid nii võimsad, et nende ehitajateks peeti kükloope. Eraldi võib tuua välja Mükeene linnamüüri Lõvidevärava. See massiivne megalitehitus koosneb neljast hiiglaslikust kivist. Värava

kohal on koormuse vähendamiseks kolmnurkne relieef kahest lõvist, kes piiravad kesket sammast. Sammast võib pidada teatud jumaluse sümboliks.

Mükeene Lõvidevärav

Minose mõju ei ulatunud Mükeene arhitektuurini ning Mükeene lossid erinesid Kreeta õhulistest ja valguseküllastest lossidest. Puidu asemel kasutati enamasti ehitusmaterjalina kivi, mis muutis ehitused raskepärasemateks. Avatud hooviga plaani asemel ehitati losse, mille südameks oli megaron. Risttahuka kujuliselt kolmeks jaotatud hoone oli suunatud lõunast põhja. Esimene valgusküllane ruum avanes sammastega ümbritsetud õue. Teise ruumi majutati vajadusel külalised. Kolmandas ruumis asus suur kolle, mille ääres söödi ja istuti koos. Peremehele kuulus aukoht ukse vastas, kirdes. Suits väljus ruumist väikeste akende kaudu lae all. Ülejäänud abiruumid paiknesid keskse megaroni ümber ilma erilise korrapärata.

Omaette saavutuseks on Mükeene hauaehitised. Esialgu maeti surnuid lihtsatesse kaevushaudadesse. Sellised leidsid Schliemann (haualeid A 6 hauaga) ja Papadimitriou (haualeid B 24 hauaga) Mükeenest Lövidevärava lähedalt. Haudadest leiti erinevaid ehteid, peekreid, relvi.

Kaunistatud jahipistodad haualeiust A

Lihtsad kaevushauad asendusid 16. sajandist edasi kamberhaudade ja nendest arenenud suurejooneliste kuppelhaudadega. Kuppelhauda puhul kaevati esmalt veidi kaldus käik, dromos. Dromos lõppes ukseavaga, mis viis hiiglaslikku ümmargusse kividest laotud võlvitud hauakambrisse. Sellise plaaniga hauakambreid kutsutakse tholosteks. Oma suurejooneliste mõõtmete tõttu paistavad tholosed kaugelt silma ning peaaegu kõik avastatud kuppelhaudad on rüüstatud. Kõige suurejoonelisem tholos kannab nime Atreuse varakamber. Selle võlvilagi oli kõige suurem võlvitud ehitus enam kui tuhande aasta jooksul. Võlv on ehitatud kreeka „võltsvõlvina“, kus kõigepealt laoti tellised horisontaalsetes kihtides,

üksteise suhtes astmeliselt. Hiljem raiuti telliste trepikujulised astangud maha ja tekkis kumer völv.

Atreuse varakambri fassaad. Algselt toetstasid seda sambad ja fassaad oli kaunistatud erinevate dekoratsioonidega. Hauakambrisse sisse viis kahe poolega uks.

Atreuse varakambri võlvitud kuppel

Kombed ja ühiskond

Mükeene ühiskonnas eristusid sõdalasülikud ja lihtrahvas. Eraldi peeti ka orje. Ülikud hindasid jahipidamist, leitud on jahipidamist kujutavaid freskosid ja teisi kunstiobjekte. Sõjaka rahvana võeti ette vallutusretki ja sõditi teiste teenistuses. Nii näiteks võib arvata, et tasuks kulla eest, mida Egiptuses rohkesti leidus, aitasid mükeenlased 16. sajandil vaaraosid võitluses hüksoslaste vastu. Alates 16. sajandist tundsid mükeenlased ka sõjavankrit.

Mükeene ühiskond oli patriarhaalne. Naiste rollist teame vähem, igal juhul oli see meestega võrreldes teisejärguline ja tagaplaaniline. Selline jaotus sai omaseks kogu Antiik-Kreekas, erandiks oli vaid Minose kultuur enne oma hävingut.

Mükeene matmistraditsioonid said olulisi mõjutusi Egiptusest, arvatavasti ühiste sõjakäikude kaudu. Surnud maeti, kuid kui esialgu pandi neile hauda kaasa parimal juhul mõni savinõu, siis 16. sajandi ilmnevad Egiptuse mõjud. Haudadest leiti kullast surimaske (vt „Agamemnoni surimask“ ülal), panuste hulka hakkasid relvad, ehted, lauanõud. Egiptlastelt õpiti ka balsameerimise kunsti.

Mükeenlased võtsid kasutusele alfabeetilise kirja, mida tuntakse lineaarkirjana B. Kirjal on sugulus Minose lineaarkirjaga A. Kirja kasutati enamasti arvepidamises, laoseisude ja kaubatehingute kajastamiseks. Kiri dešifreeriti 20. sajandi keskpaigas.

Käsitöö ja majandus

Mükeene käsitöö oli koondunud losside lähedusse, kuid erinevalt Kreetast mitte samasse hoonetekompleksi. Käsitöölised olid kõrgelt spetsialiseerunud valdkondadele või tootmisetappidele. Töid koordineerisid kirjaoskajad juhatajad, kes märkisid üles sisse tulnud ja välja läinud kaubad, pidasid arvestust toidunormide üle ja andsid tööülesandeid. Samas ei paista töölised olevat jäigalt paleega seotud ning võisid ka omal käel tegutseda. Kõige tõenäolisem on, et paleed olid käsitöölistele kaubahooviks, mille kaudu oli võimalik oma toodangut eksportida ja seega oli töötamine palees mõlemale poolele kasulik tehing.

Tähtsaimaks tootevaldkonnaks oli tekstiil, mis tugines laialdasel lambakasvatusel. Nii näiteks oli Pylose lossis üle 500 tekstiilitöölise, Knossoses 900. Teised olulised valdkonnad olid metallurgia, millest domineeris pronksivalu, parfümeeria, keraamika jt. Keraamikas jäi Mükeene kindlaks oma vormile ja traditsioonidele, jäljendades küll mõnikord Minose ornamente, kuid maalides neid tumedana heledale põhjale.

Kuigi Mükeene kaubanduspartneritest on vähe teada, on sealse päritoluga keraamikat leitud nii Egiptusest kui ka Briti saartelt

Religioon

Mükeene religiooni kohta on raske väita midagi lõpliku. Vähesed tekstid räägivad pühapaikadest või usukommetest, arheoloogiliste leidude hulgast on raske tuua esile kultuspaiku ja altareid. Ohvriandide loeteludest võib siiski järeldada, et panteoni kuulusid osad klassikalise kreeka jumalad. Poseidon paistis olevat välja toodud ktoonilise jumalusena, seotuna maavärinatega. Teistest jumalustest on tuvastatud Zeus-Hera paar, Ares, Hermes, Artemis, Dionysos.

Leitud ei ole ühtegi suuremat Mükeene templit. Oletada võib vaid, et osade losside keskel asuv piklik ruum võis täita pühapaiga aset. Väiksemaid altareid on leitud näiteks Phylakopis, koos huga väikeste ohvrikujukestega. Samuti võib arvata, et näiteks Delfi ja Eleusis olid juba Mükeene ajal olulised pühapaigad. Selliseid oletusi on aga raske kinnitada.

Suhted Kreetaga

Kuivõrd Mükeene kultuur kasvas mõjuka Minose kultuuri varjus, viimase langedes aga võttis Kreeta oma valdusse, on oluline vaadata ka nende kahe kultuurilis-poliitilise süsteemi suhteid.

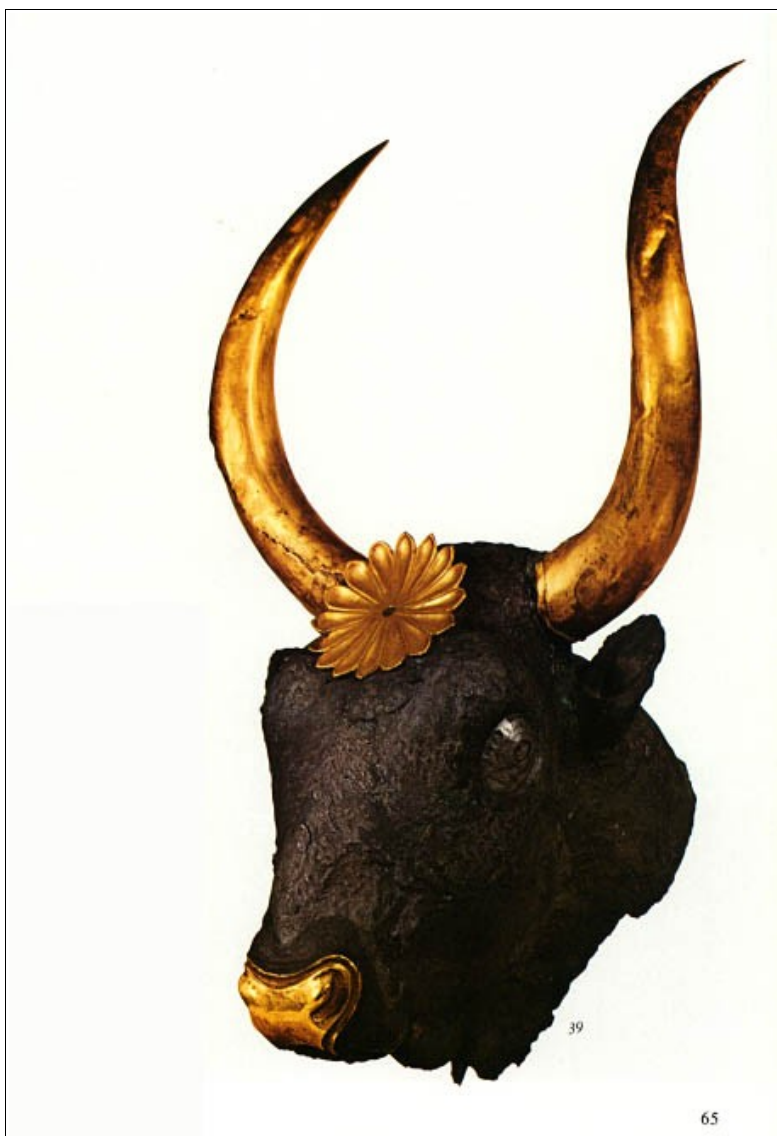
Kuni 16. sajandini on vähe teateid Mükeene ja Minosel suhetest. Täpselt dateerimata on aga müütilised pärimused Minose labürindist ja seal elutsevast minotaurist. Loo järgi hukutasid mükeenlased alatult Kreeta kuninga Minose poja, kes oli tulnud osa võtma spordimängudest. Vastutasuks ründas Minos helleene ja peale pikki lahinguid võidu saavutanud, pani neile kohustuse saata igal (või üheksandal) aastal seitse noormeest ja neidu ohverdamiseks labürindis.

Kord sõitis ohvritega kaasa kuningas Aigeuse poeg Theseus, kellel tekkis armusuhe Minose tütre Ariadnega. Neiu aitas Theseust minotauri tapmisel ja labürindist põgenemisel.

Theseus, olles lubanud Ariadnega abielluda, rikkus oma lubadust. Järgnesid vastastikkused rüüsteretked, kuni sõlmiti rahu Theseuse ja Aridane vahel ning kinnitati seda abieluga.

Seda müütilist lugu võib vaadata sümboolse kirjeldusena Mückeene ja Minose suhetest, mis algul olid rivaalitsevad, muutusid seejärel sõbralikumateks. Alates 16. sajandist leidub Mückeenes mitmeid haudu, kuhu on maetud Kreetalt pärit naisi. Sellest võib arvata, et abiellumine kahe kultuuri vahel sai tavapäraseks. Märkimist väärib, et hilisemas Kreekas häbeneti tõsiasi, et kreeklased olid olnud sõltuvad Kreetast ning seetõttu püüti seda episoodi ajaloost kustutada ja moonutada. Arvatavasti seetõttu on kuningas Minos saanud endale ka vägivaldse oreoli.

Kreeta sõnni- ja kaksikkirve kultus, mis oli aluseks minotauri legendile, ei olnud võõras ka Mückeenes. Tegelikult oli sõnn üldlevinud religioosne sümbol (meenutagem kasvõi piiblit, kus israeliidid hakkasid Mooseses äraolekul kummardama kuldset pullvasikat). Metsikut sõnni kujutavaid freskosid on leitud ka Mückeene lossidest.

Mükeene kaevushaua IV väärtuslikum leid, sõnnipeakujuline anum (jäljend)

Suurem Minose mõju avaldub alates 16. sajandist. Seda võib seostada eelmainitud sõjakäikudega Egiptuses. Mükeenel oli võrreldes Kreetaga väike laevastik ning nad võisid kasutada viimaste teeneid teel Egiptusesse ja tagasi, mis tugevdas arenevaid sõbralikke suhteid kahe kultuuri vahel.

Võib arvata, et Kreeta ja Mükeene suhted arenesid tihenevas koostöös kuni esimese katastroofilise hukuni. Seejärel võttis Mükeene üle Kreeta asundused ja Minose kultuur sisuliselt lakkas olemast.

Kasutatud kirjandus

- Burn, A. R. The Pelican history of Greece. Pelican Books, 1966.
- Internetis. <http://en.wikipedia.org/wiki/Mycenae>. 16. jaanuar 2008.
- Internetis. http://en.wikipedia.org/wiki/Mycenaean_civilization. 16. jaanuar 2008.
- Internetis. http://en.wikipedia.org/wiki/Treasure_of_Atreus. 16. jaanuar 2008.
- Kehnscherper, G. Kreeta, Mükeene, Santorin. Tallinn, 1989.
- Vernant, J.-P., koostaja. Vana-Kreeka inimene. Avita, 2001.
- Holbech, J. D. New research in Science: date of the largest volcanic eruption in the Bronze Age finally pinpointed. Pressiteade. Internetis <http://www.nat.au.dk/default.asp?id=11296&la=UK>. 15. jaanuar 2008.